

»Druže egzekutore, nastupila je klinička smrt!«

Jedan od najljepših bulevara Budimpešte, dvomilijunske mađarske metropole, koji izravno vodi prema glasovitom Trgu heroja, Andrásyjev je put. Nazvan je po velikom mađarskom političaru iz austrougarskog doba, grofu Gyuli Andrásyju, nekadašnjem premijeru i ministru vanjskih poslova. Prekrasne stambene vile rezervirane su samo za društvenu elitu »dubokih džepova«, a u zgrada, čija pročelja čuvaju ljepotu i sjaj slavne i raskošne prošlosti i plijene poglede brojnih turista, smještena su predstavništva inozemnih veleposlanstava i tvrtka.

Neman ideološke hobotnice

Obnovljena zgrada na broju 60 iskače u namjenskom smislu iz tog niza jer se u njoj smjestio muzej, pomalo neuobičajenog naziva - »Kuća terora« (na mađarskom »Terror Háza«). Uz riječ »teror« odmah se, nekako same po sebi, vežu druge dvije riječi - »strava« i »užas«, i pri tome se u čovjeku rađaju nemir i podsvjesni strah. Nakon uredno kupljene ulaznice i ulaska u taj pomalo nestvaran svijet nepomičnih izložaka, koji želi dočarati i oživotvoriti nekadašnji stvaran svijet, što je i svrha svakoga muzeja, posjetitelja uz već spomenute osjećaje odjednom obuzimaju isprepleteni: nelagoda, nemir, nevjera, zapanjenost, čak i, ovisno od emotivne prisebnosti, neka vrsta šoka. Semantika već na samome pragu »Kuće terora« gubi svaki smisao i postaje beznačajna, jer ni jedna riječ u svom njezinu značenju ne može približiti misli i osjećaje ni jedne osobe, nevine žrtve terora totalitarne crne ili crvene ideologije, koja je s tisućama drugih na poseban način stisnuta u tom budimpeštanskom kutku.

Zgrada na uglu Andrásyjeva puta i Csenegegyjeve ulice sagrađena je u neorenesansnom stilu g. 1880. i služila je kao i sve okolne za stanovanje. Prenamjena se dogodila g. 1937. kada ju je iznajmio međunarodni pokret mađarskih socijalista, skupina političkih istomišljenika okupljena po uzoru na njemačke nacionalsocijaliste oko Ferenc Szálasiya, i u njoj smjestio svoje sjedište. Szálasiyeva Stranka streličastih križeva (njezini pripadnici su se zvali »njilaši«) g. 1940. dolazi u posjed zgrade koju imenuje »Kućom vjernosti«. U njoj od tada djeluje stranačko glavno vojno zapovjedništvo a od listopada 1944, kada Ferenc Szálasi - usprkos silovitom prodoru ruske Crvene armije koja je s više strana već prodrla u Mađarsku uspostavlja marionetsku fašističku diktaturu, što je neshvatljiv potez ravan samoubojstvu - podrumi zgrade služe kao zatvor. Mađarski narod i nakon g. 1945. stječe pod diktaturom jer je fašističku zamijenila jednako surova ali dugotrajnija komunistička diktatura. U veljači 1945. u zgradu se useljava Odjel državne sigurnosti mađarske policije (ÁVO) pod vodstvom ravnatelja Gábor Pétera, čiji je 13. pododjeljak bio zadužen između osta-

loga i za »protudržavnu vjersku djelatnost«. Kraci ideološke nemani nalik na golemu hobotnicu dopirale su iz budimpeštanske Andrásyjeve ulice ne samo do najzabačenijih dijelova mađarske zemlje nego i izvan njezinih granica, pazeći na moguću ugrozu komunističkih tekovina u prosvjeti, kulturi, sportu, me-

Svi su uhićenici prošli kroz podrumsku sobu za ispitavanje

urede različitim tvrtkama. U prosincu 2000. otkupila ju je Zaklada za proučavanje srednjoeuropske i istočnoeuropske povijesti i društva a muzej »Kuća terora« nakon temeljite obnove i unutarnjeg preuređenja svečano je otvoren 24. veljače 2002. uz sudjelovanje najviših predstavnika mađarske države i javnog života. Vodstvo muzeja povjereno je dr. Máriji Schmidt, koja je sa suradnicima vrlo umješno i uspješno uspjela napraviti »podsetnik na dva krvava i sramotna razdoblja mađarske povijesti«. Za takav je pothvat trebalo spremnosti i hrabrosti jer su neki njezini akteri, u muzeju izloženi slikom, imenom i prezimenom,

urede različitim tvrtkama.

U prosincu 2000. otkupila ju je Zaklada za proučavanje srednjoeuropske i istočnoeuropske povijesti i društva a muzej »Kuća terora« nakon temeljite obnove i unutarnjeg preuređenja svečano je otvoren 24. veljače 2002. uz sudjelovanje najviših predstavnika mađarske države i javnog života.

Vodstvo muzeja povjereno je dr. Máriji Schmidt, koja je sa suradnicima vrlo umješno i uspješno uspjela napraviti »podsetnik na dva krvava i sramotna razdoblja mađarske povijesti«. Za takav je pothvat trebalo spremnosti i hrabrosti jer su neki njezini akteri, u muzeju izloženi slikom, imenom i prezimenom,

još i danas živi.

Mračno razdoblje pomračenih ljudskih umova

I fašizam i komunizam u Mađarskoj u muzeju su kao pogubne totalitarne ideologije izjednačeni, ali je zbog nesrazmjerne dužine trajanja, komunističkim zločinima u »Kući terora« dano daleko više pozornosti i prostora. Muzej je vrlo moderan a kod posjetitelja ugođaj osim izložaka stvaraju i suvremena tehnička audiovizualna pomagala. Po riječima zapisanih u katalogu, njegovo prizemlje, dva kata i podrum zajednički čine »spomenik terora i sjećanje na žrtve«.

Polutama odmah nakon ulaska sugerira na mračno razdoblje u kojemu ljudski životi nisu predstavljali nikakvu vrijednost za nekolicinu pomračenih ljud-

Muzej »Kuća terora« u Budimpešti svečano je otvoren 24. veljače 2002. uz sudjelovanje najviših predstavnika mađarske države i javnog života. On je, kako je tom prigodom istaknuto, »podsetnik na dva krvava i sramotna razdoblja mađarske povijesti: fašizam i komunizam«. Za takav je pothvat trebalo spremnosti i hrabrosti jer su neki njihovi akteri, u muzeju izloženi slikom, imenom i prezimenom, još i danas živi. Hrvatska se u tom smislu, zbog jednostranog gledanja na komunističke zločine, još uvijek nalazi na početku

skih umova. Posjetitelj najprije dolazi u prostoriju u kojoj se nalazi ruski tenk, koja je oblijepljena mnoštvom fotografija žrtava iz policijskih dosjeka. Kao što je već spomenuto, na zidovima se nalaze i fotografije djelatnika i suradnika tajne policije s njihovim podacima! Nižu se: soba za prijam uhićenih, ured ravnatelja Gábor Pétera, velika prostorija s kartom SSSR-a, »seljačka« soba sa velikim zidom u kojemu je na svakoj opeci napisano: »mast«, »brašno«, »šećer«, »pšenica«, »meso«, »sir« i dr., tj. proizvodi koje su seljaci »dragovoljno« uz prijetnje i kazne morali davati državi na otkup u bescjenu, kipovi najistaknutijih mađarskih i sovjetskih marksista i lenjinista, soba ruskih »savjetnika« koji su nadgledali i kontrolirali sve segmente mađarskog društva, u ono doba superlukusni automobil komunističkog vođe Rákosyja, rekonstruirana sudnica u kojoj je na smrt osuđen Imre Nágy, vođa protusovjetskog pokreta u g. 1956. i dr. Po sobama se neprestano prikazuju dokumentarni isječci iz komunističkih promidžbenih filmova, govora onodobnih državnih čelnika, svjedočanstava preživjelih uhićenika, scena s prisilnih radova, života u logorima i gulazima...

Dio drugoga kata prikazuje zločine mađarskih fašista i stradanje Židova.

Katoličkoj Crkvi oduzeto 4813 škola

Dvorana na prvome katu posvećena je progonu kršćanskih

Crkava, a odmah je pored nje rekonstruirana soba kardinala Józsefa Mindszentyja, mađarskog crkvenog i nacionalnog velikana, kojega su komunističke vlasti smatrale »glavnim žarištem svih kontrarevolucionarnih snaga u Mađarskoj«. Takav je stav komunističkih vlastodržaca prema kršćanstvu i kršćanskim Crkvama bio posve razumljiv jer je njihova ideologija bila u potpunoj suprotnosti s kršćanskim moralom i poimanjem čovjeka. Osim toga, svim su sredstvima nastojali nametnuti »novi marksistički pogled na svijet«. Da bi ostvarili taj cilj, započeli su nemilosrdni progoni svih Crkava, katoličke, reformirane i evangeličke, te drugih manjih protestantskih zajednica. Katolički su muški i ženski redovi gotovo svi dokinuti, uvedena je stroga kontrola nad imenovanjima biskupa i drugih crkvenih dužnosnika, priman je samo točno određen broj bogoslova, nacionalizirana su brojna crkvena dobra i samostani, oduzeto je točno 4813 katoličkih škola i drugo. Brojni su biskupi, svećenici, pastori, redovnici, redovnice, rabini i istaknuti vjernici laici zatvarani, mučeni i ubijeni zbog tobožnje »subverzivne djelatnosti«. Na komadu papirića rukom ispisan citat iz Biblije, ručno izrađena krunica, komadić razbijene čaše koji je služio kao kalež, okomito i vodoravno pričvršćene grančice u obliku križa - samo su dio izložaka koji govore o Isusovim mučenicima 20. stoljeća. U mračni se podrum silazi dizalom poprilično sporo i dugo, za vrijeme kojega posjetitelj sluša svjedočanstvo egzekutora na koji su način žrtve pogubljavane.

Na kraju jezivog opisa stravično odjekuju riječi zatvorskom liječniku: »Druže egzekutore, nastupila je klinička smrt!« Ogoljeli i oronuli zidovi vlažnih i malih ćelija s jednom žaruljom ili bez svjetla, u nekima od njih »neposlušnim« zatvorenici je uskraćivan dovod zraka, neke su bile ispunjene vodom do gležnja, vješala, električni uređaji i druga »pomagala« za mučenje: batine, lanci, klijesta, čavli, noževi, stol za »obrađivanje« zatočenika... - upozoravaju posjetitelja da nije došao u nekakav nestvaran, umjetno zamišljen svijet, nego na samo dno ne tako davno itekako stvarnoga ovozemaljskog pakla.

I dok neke druge europske zemlje također slijede mađarski primjer u odnosu prema svim totalitarizmima i zločinima, Hrvatska se u tom smislu, zbog jednostranog gledanja na komunističke zločine u 20. stoljeću, još uvijek nije makla od početka. Teško je odgovoriti na pitanja: Zbog čega (ili koga)? I dokle?

Tomislav Vuković

Ljudske sudbine na zatvorskom zidu

Na zidu jedne ćelije nalaze se slike nekoliko pripadnika kršćanskih Crkava u Mađarskoj, koji su prošli »tretman« u »Kući terora«. Najbrojniji među njima su katolici a na prvome je mjestu kardinal **József Mindszenty** (1892-1975), koji je u tom zatvoru proveo 38 dana (prvi slijeva u gornjem redu). Slijede redom ubijeni od komunističkih vlasti: **Vilmos Ápor** (1892-1945), katolički biskup, **o. Szález Kiss** (1904-1946. ili 1947), franjevac, i **Lajos Gulyás** (1918-1957), pastor Reformirane Crkve.

Od mađarskih su fašista ubijeni: **Ferenc Káló** (1984-1944), vojni dekan, i **Sára Salkaházi** (1899-1944). Od komunističkih su vlasti na zatvorske kazne osuđeni: **János Asztalos** (1910-

1995), katolički svećenik, na doživotni zatvor (u drugom redu slijeva, **Béla Ispánki** (1916-1985), papinski komornik, na doživotni zatvor, **o. Ödön Lénárd** (1911-2003), pijarist, u zatvoru proveo 18 godina, **Jusztin Baranyai** (1882-1956), prelat, na 12 godina robije, **Geza Soos** (1912-1953), pastor Reformirane Crkve, nakon zatvora g. 1946. emigrirao, **o. István Regőczy**, nema podataka o njemu, katolički redovnik, u zatvoru proveo 29 dana, **Margit Slachta** (1884-1974), istaknuta katolička političarka, prva žena zastupnica u mađarskom Parlamentu, nakon zatvora pobjegla u emigraciju, i **Gábor Sztéhló** (1909-1974), evangelički pastor, bez podataka koliko je vremena proveo u »Kući terora«.